

Summary. Pleonasm as realisation of linguistic redundancy law, a source of language emphasis, imagery, intensification of expressive and emotive linguistic means in Ukrainian fictional text of the late twentieth and early twenty-first century, is reviewed. The common feature of modern Ukrainian fictional text is a tendency to use slang, vernacular vocabulary and foreign language inclusions.

Key words: *pleonasm, redundancy, semantic duplication, stylistically understated vocabulary.*

Отримано: 13.10.2012 р.

УДК 811.161.2:091]:81-13

Б.О. Коваленко

РУКОПИСНА СПАДЩИНА КЛАСИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ДЖЕРЕЛО ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті проаналізовано праці лінгвістів з проблем впливу мовного довілля на ідіостиль письменників, роль літератури у формуванні сучасних українських літературних норм. Доведено, що переконливі та об'єктивні висновки можуть ґрунтуватися тільки на детальному аналізові рукописів.

Ключові слова: *рукопис, першодрук, ідіостиль, мовна норма, діалект.*

Важливим напрямом сучасного мовознавства залишається проблема взаємодії літературної мови і діалектів. Першочерговим, зокрема, є вивчення цього питання на матеріалі текстів художніх творів, оскільки «стиль художньої літератури має здатність надовго затримувати і навіть активізувати в собі позалітературні мовні елементи, використовувати зі стилістичною метою ті мовні явища, що згодом можуть стати літературною нормою» [12, 52].

Дослідження мовного аспекту ідіостилу письменників дає можливість побачити їхню індивідуальну неповторність, оцінити їх внесок у становлення і розвиток української літературної мови, визначити місце діалектизмів і їх функцій у художній мові. Праці К.Д. Глуховцевої, П.Ю. Гриценка, В.В. Грещука, А.С. Зеленька, Б.В. Кобилянського, Г.О. Козачук, І.Г. Матвіяса, М.Й. Онишкевича та ін. присвячені проблемам взаємодії діалектної та літературної мови.

Аналіз стану сучасних досліджень про ідіолекти письменників вказує на відсутність детальних описів мови текстів-рукописів як достовірних об'єктів вивчення. Дослідники здебільшого оминають імовірний вплив мовного середовища на ідіолект митця, зосереджуючи увагу на «хрестоматійних» текстах, без належної уваги до текстів інших художніх творів та текстів інших стилів того чи іншого автора, зокрема, публіцистичного, наукового, епістолярного [3, 16-17].

У зв'язку з тим, що у ХХ ст. не стало традицією вивчення мовотворчості письменників з оперттям на рукописи чи їхні факсимільні видання, а також правлені автором прижиттєві першодруки, актуальними і сьогодні, на думку П.Ю. Гриценка, залишаються такі завдання: 1) текстологічний аналіз, історія створення та умови, обставини публікування текстів, власне – мотивація вибору тексту серед наявних рукописних і друкованих варіантів; 2) зіставне вивчення варіантів тексту (рукописів та якісно опублікованих видань), у якому реалізовано мовну діяльність носія ідіолекту; 3) аналіз вилучених у літературних джерелах мовних одиниць на тлі сучасної авторів писемної практики та локального мовного довілля, які могли впливати на досліджуване індивідуальне мовлення та формування рис тексту [3, 40].

Мета нашої розвідки – виявити й проаналізувати праці мовознавців, що базуються на рукописах або першодруках, присвячені мовотворчості письменників щодо впливу мовного довілля на їхній ідіостиль.

На початку ХХІ ст. усталюється думка, що вивчення ідіолекту письменника, його творів необхідно здійснювати з урахуванням не тільки текстів (рукописів, прижиттєвих першодруків), а й мовного довілля, яке могло впливати на досліджуване індивідуальне мовлення та формування рис тексту. Чи не вперше на це звернув увагу ще наприкінці ХІХ ст. В. Науменко, який у своїй статті «Къ вопросу о научномъ изданіи «Кобзаря» Т.Г. Шевченко» зазначав, що назріла пора наукового видання творів геніального поета, яке б включало в себе тексти, звірені із рукописами та першодруками, а до кожного твору необхідно додати довідки бібліографічні, біографічні та історико-літературні, а також коментарі [19, 314].

На початку минулого століття Василь Доманицький здійснив таке видання – першу повну науково вивірену публікацію «Кобзаря» Т. Шевченка. Він переглянув та дослідив 270 автографів

письменника, звірив їх з попередніми публікаціями, виправивши помилки, частково упорядкував хронологію, вперше опублікував ряд невідомих до того часу віршів і заперечив авторство кількох поезій, які приписувалися Т. Шевченкові. В. Доманицький – автор досліджень його творчості: «Як читається Шевченко» (1904), «Новознайдені поезії Шевченка» (1906), «До бібліографії літератури про Шевченка» (1906), «Життя Тараса Шевченка» (1908). Одна з найважливіших шевченкознавчих праць – текстологічне дослідження «Критичний розслід над текстом «Кобзаря» Шевченка» (1906) [4], яку позитивно оцінив І. Франко, а С. Єфремов зазначав, що «коли б Доманицький нічого більш не зробив був, то вже оця одна праця над «Кобзарем» повинна б забезпечити йому вічну пам'ять на Україні» [6, 11].

У 1925 році в журналі «Україна» надруковано статтю професора Ол. Синявського «Децю про Шевченкову мову. Спроба в'яснити декотрі сумнівні моменти Шевченкової вимови», в якій автор зазначає, що «ми й досі не маємо а ні єдиної навіть дрібної праці, присвяченої виключно цій мові <...> у наших численних працях про Шевченка й його твори небагато можна знайти принагідних путящих уваг про його мову» [24, 100], водночас він позитивно оцінив працю В. Доманицького, у якій подано багато матеріалу для характеристики мови Т.Г. Шевченка. Мовознавець констатує, що мова Шевченкова потребує якнайдетальнішого вистудіювання з усіх боків. «В'яснити всі складові елементи Шевченкової мови й їх джерела, зокрема ступінь народности її та діалектну основу й фізіономію, а також динаміку – підкреслює О. Синявський, – ось одне з чергових завдань української лінгвістики» [24, 100]. Найкращими джерелами він називає автографи, тому що тільки на їхній основі можна вивчати фонетику і лексикологію.

У 30-х роках минулого століття В.І. Сімович у статті «Чи можна вже студіювати Шевченкову мову», висловив переконливу думку, що для наукового аналізу мови поета «важний самий текст, оригінальний Шевченків текст», без якого не можна приступити до наукового студіювання його творів. «Доки ми не матимемо докладної копії Шевченкової поезії з автографів – коли вже не можемо мати фотографій із автографів, – зазначав мовознавець, – ми науково аналізувати мови Шевченка не можемо» [25, 328]. Порівнявши автограф зі згаданими виданнями, учений зауважує, що «з дотеперішніх видань не можна вивчати Шевченкової мови, або можна вивчати її тільки поверхи, що нове наукове видання вимагає дуже сумлінної праці й досвідної праці, – та що за канонізацію тексту, після появи наукового видання, можуть братися тільки люди з доброю лінгвістичною освітою...» [25, 330-331]. Дуже цікавими й цінними В.І. Сімович називав студії О. Синявського про мову Т. Г. Шевченка, виконані на матеріалі Шевченкових автографів, хоч і констатував, що ці студії, на жаль, припинилися.

У повоєнний час вивчення мови Т. Г. Шевченка за рукописами продовжив М.А. Жовтобрюх. Об'єктами спостереження стали перше та друге академічне видання творів Т. Г. Шевченка 1939 і 1951-52 рр. Мовознавець доводить, що багата мовна спадщина великого поета відіграла визначальну роль у становленні граматичних, лексичних і фонетичних норм сучасної української мови і є важливим джерелом ґрунтовного вивчення історії української мови, розвитку її словникового складу, морфологічної і синтаксичної будови та фонетичної системи [7; 8]. Зафіксовані мовні явища дослідник постійно зв'язує з автографами, що засвідчує критичне ставлення науковця до опублікованих текстів. М.А. Жовтобрюх кожен фонетичний рис вивчав у двох площинах: 1) на тлі тогочасної літературної практики; 2) у зв'язку з рідною говіркою поета.

Водночас учений зазначав, що в мові творів Т.Г. Шевченка, що цілком природно, є ряд і таких явищ, які не стали нормативними, не набули дальшого поширення й закріплення в літературній практиці наступних поколінь, підкреслюючи, що «такі і подібні їм явища в мові поета не випадкові, вони становлять для нас великий інтерес <...> вони надзвичайно важливі з погляду докладної і всебічної характеристики її звукових особливостей» [7, 45]. Такі явища допомагають виявити деякі закономірності історичної фонетики та діалектології української мови, а їх дослідження має велике значення для глибшого пізнання процесів формування нової української літературної мови.

Одеський мовознавець А.А. Москаленко проаналізував правопис першого видання «Кобзаря» Т.Г. Шевченка [18], зазначивши згодом, що правопис цього видання міг бути й не «шевченківським» [17, 163]. У 1963 р., до 150-річчя з дня народження поета, опубліковано чимало нових праць, документів про життя і творчість геніального Кобзаря. А.А. Москаленко зауважує, що серед публікацій найважливіше значення мають «Мала книжка» і «Більша книжка» Т. Шевченка, в яких фототипічним способом вперше надруковані автографи поезій 1847-1860 р. Опубліковані автографи поезій Шевченка, на думку науковця, цінні не тільки для літературознавців, а й для мовознавців, тому що останні власне не мали можливості вивчати правописну систему Т.Г. Шевченка за рукописною спадщиною поета. Зацікавила мовознавця й видана фототипічним способом збірка «Три літа» з точки зору особливостей правопису. Правопис першого видання «Кобзаря» вчений зіставив з правописом автографів поезій 1847-1860 рр., виявив спільне і відмінне між ними, визначив місце орфографії Т.Г. Шевченка в історії правописної

нормалізації української мови. А.А. Москаленко припускає, що «і автографи поезій, вміщені у першому виданні «Кобзаря», були написані за проаналізованим правописом збірки «Три літа», а зміни в рукописі «Кобзаря», готуючи його до видання, зробив, очевидно, Є. Гребінка, прихильник правопису харківських письменників» [16, 212].

П.Д. Тимошенко у низці праць [26-31] порівнює із застосуванням статистичного методу морфологічні риси мови усіх українських творів Шевченка – поезій, листів, передмов, окремих записів і підписів (напр., на малюнках) у їх хронологічній послідовності з посиланнями на варіанти й деякі пізніші переробки. Зокрема, мовознавець переглянув основні збірки автографів – «Три літа», «Мала книжка», «Більша книжка», окремі розрізнені автографи, ряд друкованих прижиттєвих і посмертних видань творів поета. Обґрунтовуючи вибір матеріалів для спостереження, вчений зауважував, що всі сучасні видання Шевченкової спадщини не тільки не зберігають особливостей правопису поета, а й суто мовних рис, тому у своїх студіях покликався на автографи, а за їх відсутності – на першодруки та рукописні списки. Дослідник робить висновок, що «поет у цілому орієнтувався на ширше коло говірок, ніж його сучасники, давав більший доступ фольклорній стихії, порівняно вільній від вузьких діалектизмів. У ряді випадків у Шевченка помітна еволюція вживання форм, викликана як зовнішніми чинниками (еволюція цих форм у тодішньому письменстві тощо), так і факторами особистими, зумовленими, принаймні частково, складним і важким життям поета. Виявлення цих факторів становить для дослідників великі труднощі» [30, 206].

В.М. Русанівський розглядав фонетичні, лексичні, морфологічні та синтаксичні риси мови Т.Г. Шевченка. Матеріалом для спостереження послуговували: повне зібрання творів поета в 10-ти томах 1949-1957 рр., «Словник мови Шевченка» та рукописи поета – зі свідчень попередніх спостережень В.М. Доманицького та П.Д. Тимошенка. Ще одним важливим джерелом інформації стала рідна Т. Г. Шевченкові говірка в її зв'язках із сусідніми діалектами. Так, порівнявши «Словник мови Шевченка» з польовими записами лексики в сучасному с. Шевченковому Звенигородського району на Черкащині, дослідник доходить справедливого висновку, що лексичний запас тодішньої Кирилівки і нинішнього Шевченкового змінився не набагато. На думку вченого, «народнорозмовна основа мови Т. Шевченка виступає досить виразно на всіх рівнях: фонетичному, морфологічному, синтаксичному і лексичному. І разом з тим кожен з цих рівнів засвідчує орієнтацію поета на первісне образно-художнє нормування мови в фольклорі і на свідомий відбір слів і форм відповідно до їх територіальної поширеності. <...> він (Т. Шевченко) надав літературній мові внутрішньої естетичної впорядкованості, збагативши народнорозмовну мову органічним уведенням у неї елементів з інших джерел і тим самим віддаливши мову літератури від побутової мови» [23, 40].

Дослідження мови Т.Г. Шевченка, на думку Івана Огієнка, повинно ґрунтуватися на детальному аналізі рукописів поета. Вчений наголошував на тому, що необхідно надрукувати усі відомі рукописи Кобзаря, оскільки лише на їх підставі можна з'ясувати наскільки суттєво від них відрізняються тексти сучасних публікацій його творів [20].

Із праць зарубіжних учених, які висвітлюють дискусійні в українському мовознавстві проблеми, зокрема ті, що стосуються культури видання творів письменників, стану їх вивчення та лексикографічного опрацювання, варто виділити монографію відомого австрійського лінгвіста Міхаеля Мозера. Він переконливо довів, що лише на підставі рукописних джерел можна зрозуміти точний зміст творів, побачити справжній правопис і пунктуацію письменника, які суттєво відрізняються від сучасних текстів. Вчений на підставі ґрунтовного різнорівневого мовного аналізу визначає внесок поета в розвиток сучасної української мови [15].

Вітчизняні мовознавці П.Д. Тимошенко, М.А. Жовтобрюх та В.М. Русанівський, на відміну від інших учених, аналізуючи рукописи, урахували й говіркове оточення автора, спиралися на аналіз текстів на тлі середньонадніпрянських говірок. Однак зауважимо, що у ранніх працях М.А. Жовтобрюха не було покликань на Атлас української мови (АУМ), тому що він ще не існував, не було власних системних записів діалектного мовлення довкілля Шевченка, хоча були лише принагідні питання: чи так говорять у с. Шевченковому чи не так? У монографії В.М. Русанівського «У слові – вічність» уже є покликання на кілька карт АУМ. Можливо, докладніше до проблеми – довкілля і мовна творчість Т.Г. Шевченка – підійшов П.Д. Тимошенко, тому що він був родом з околиць Шевченкових сіл. Мовознавець фактично на собі перевіряв, як у його селі говорили. Але, знову ж таки, це не була системна робота, не було питальника, не було власних записів діалектного мовлення.

А.М. Поповський досліджує нормативні тенденції в мові фольклору Південної України ХІХ – початку ХХ ст. та значення південноукраїнських степових говорів у формуванні літературно-національної мови. У своїх монографічних дослідженнях він подав опис наукового вивчення південноукраїнських степових говорів, розглянув їх лексичні, фонетико-морфологічні, синтаксичні риси, що сприяли формуванню літературно-національної мовної норми [21; 22].

Методику аналізу мовотворчості письменників з урахуванням говіркового оточення застосовано й до мови творів інших авторів, зокрема Юрія Федьковича (М.М. Пазяк, М.Ф. Станівський), Василя Стефаника (В.В. Грещук, А.С. Зеленько, Б.В. Кобилянський, І.І. Ковалик), Марка Черемшини (Ф.Т. Жилко, Б.В. Кобилянський, І.З. Петличний), Михайла Коцюбинського (В.П. Дроздовський) та ін. Маємо приклади використання нових підходів до висвітлення традиційних, на перший погляд, питань про взаємозв'язки різних територіальних діалектів з мовою художніх текстів та сучасними українськими літературними нормами.

Серед праць, у яких використано рукописи і першодруки творів з метою з'ясування історії текстів, варто виділити дослідження В.М. Галич [2], П.Ю. Гриценка [3] Г.М. Колесника [13]. Ми схиляємося до думки П.Ю. Гриценка, що «некритичний вибір варіанта тексту для вивчення мови художнього твору, ідіолекту письменника як цілості чи для укладання словника мови його творів, призводить до прорахунків дослідників» [3, 20]. Так, наприклад, у працях дослідників мовотворчості М. Коцюбинського, аналіз яких ґрунтується на текстах різних років видання, натрапляємо на протилежні думки. Зокрема, К.П. Дорошенко зауважував, що «мова ранніх творів письменника рясніє діалектизмами» [5, 8], а І.К. Білодід, прагнучи створити мовний портрет письменника у контексті історії української літературної мови, вивчав мову його творів за виданням 1950-го року і зазначав таке: «Безперечно, в мові ранніх оповідань письменника діалектизмів більше, ніж у пізніших творах... Проте вони не «рясніють» у мові оповідань і цього, раннього періоду» [1, 523]. Підкреслюючи, що мова М. Коцюбинського як своїм словниковим складом, так і граматичною будовою цілком входить у норми сучасної української літературної мови, вчений все ж таки виділяє деякі риси, що «становлять особливість мови письменника і свідчать про наявну в той час неунормованість літературної мови в певних галузях» [1, 549]. Аналіз рукописів М. Коцюбинського та прижиттєвих видань його творів уповноважує на розширення переліку мовних особливостей, поданого у «Курсі історії української літературної мови». Так, обмежившись рукописами лише декількох невеличких за обсягом оповідань, фіксуємо низку рис, які маркують ідіостиль письменника, зокрема: ненормативне вживання наголошених / ненаголошених голосних, написання слів за фонетичним принципом, уживання стверділого кінцевого [т'] у дієсловах 3-ої особи однини і множини теперішнього часу і 2-ої особи множини наказового способу, неподовження приголосних в іменниках середнього роду II відміни, у позиції після голосних перед давнім закінченням -ьје, вживання закінчення -е у слові *люди*, вживання прикметниково-прислівникових суфіксів -ійш-, -іщ- та -ч- для вираження вищого та найвищого ступенів порівняння, уживання форм минулого часу з залишками колишнього перфекта тощо [див. 9-11].

Розуміння важливості переконливих закликів мовознавців досліджувати рукописну спадщину відбито у дисертаційних роботах останніх років (Г.М. Школа (2007), О.П. Кумеда (2011)). Так, у науковій роботі «Мовна творчість Трохима Зіньківського в контексті творення літературних норм української мови другої половини XIX століття» Г.М. Школа дослідила мовну практику представника українського письменства XIX ст., простеживши шляхи формування й становлення мовних норм – фонетичних, лексичних й граматичних з урахуванням історичних закономірностей розвитку мови, зв'язку процесів нормалізації та кодифікації літературних норм з соціолінгвальними й суспільно-історичними умовами. Матеріалом роботи було обрано архівні джерела Інституту рукописів Національної бібліотеки ім. В.Вернадського НАН України; відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаника НАН України; твори Трохима Зіньківського, розміщені у двотомному виданні 1893, 1896 рр., статті з журналів «Правда», «Зоря» за 1885, 1889 – 1891 рр., що дало змогу, вивчаючи творчу спадщину письменника як пам'ятку доби, простежити динаміку становлення літературних норм української мови [32].

О.П. Кумеда досліджує ідіолект П.О. Куліша на тлі східнополіського діалекту та у зв'язку з ним. Матеріалом дослідження послуговували тексти першодруків творів П. О. Куліша, свідчення діалектологічних джерел, зокрема АУМ, описові та лексикографічні праці, власні записи східнополіського діалектного мовлення, етнографічні свідчення середини XIX ст. – насамперед П. О. Куліша, Б. Д. Грінченка, лексикографічні джерела. Порівнявши мову першодруків письменника із сучасним говірковим мовленням, дослідниця констатує, що найбільше спільних рис між ідіолектом П.О. Куліша та східнополіськими говірками виявилось на фонетичному рівні, менше – на морфологічному і ще менше – на лексичному рівні [14].

Отже, в українському мовознавстві є потреба створення спеціальних праць про мову окремих письменників у контексті говіркового оточення авторів на матеріалі рукописів або, принаймні, першодруків. Саме такий підхід до вивчення ідіолекту письменника забезпечить точність оцінок і повноту опису його мовних рис, визначення його мовних орієнтирів, дозволить точніше окреслити його роль у формуванні норм літературної мови.

Список використаних джерел

1. Білодід І.К. Мова творів М. Коцюбинського // Курс історії української літературної мови / за ред. І.К. Білодіда. – Т.1. Дожовтневий період. – К., 1958. – 596 с.
2. Галич В.М. Поетика публіцистичного тексту (на матеріалі творчості Олеса Гончара) / Навчальний посібник / В.М. Галич. – К. : Шлях, 2006. – 200 с.
3. Гриценко П.Ю. Ідіолект і текст / Гриценко Павло // Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка : зб. наук. пр., присвячений 70-річчю від дня народження проф. С.Я. Єрмоленко / відп. ред. академік НАН України В.Г. Скляренко. – К., 2007. – С. 16-43.
4. Доманицький В.М. Критичний розслід над текстом «Кобзаря» / В. Доманицький. – К., 1907. – 365 с.
5. Дорошенко К. П. Мова і стиль повісті «Фата моргана» М. Коцюбинського / К.П. Дорошенко. – К., 1951. – 48 с.
6. Єфремов С. Василь Доманицький. Біографічна згадка // Чистому серцем. Пам'яті Василя Доманицького. Перевид. Володимира Мовчана. Ідея перевид., впоряд., редактування Володимира Поліщука. – Черкаси : Видавець Ю. Чабаненко, 2010. – С. 9-14.
7. Жовтобрюх М. А. Деякі особливості вокалізму поетичної мови Т. Г. Шевченка / М. А. Жовтобрюх // Праці Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова. – 1962. – Т. 152. – Вип. 15. – С. 44-60.
8. Жовтобрюх М. А. Деякі особливості консонантизму поетичної мови Т. Г. Шевченка / М. А. Жовтобрюх // Мовознавство. – 1962. – Т. 17. – С. 53-67.
9. Коваленко Б.О. Дослідження мовної манери М. Коцюбинського за рукописною спадщиною (на матеріалі оповідань для дітей) / Борис Коваленко // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – № 22 (I). – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 349-357.
10. Коваленко Б.О. Мовні особливості ранніх оповідань М. Коцюбинського (за матеріалами рукописної спадщини) / Коваленко Борис Олексійович // Учёные записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – Том 24 (63). – № 2. – Часть 2. – Симферополь : Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, 2011. – С. 413-417.
11. Коваленко Б.О. Фонетичні і граматичні діалектні особливості в ідіостилі М. Коцюбинського / Борис Коваленко // Мовознавчий вісник: Зб. наук. пр. / МОНМС України. Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького; Відп. ред. Г.І. Мартинова. – Черкаси, 2011. – Вип. 12-13. – С. 235-241.
12. Козачук Г.О. Діалектизми в сучасній прозі / Г.О. Козачук // Рідне слово. – Вип. 5. – К. : Наук. думка, 2002. – С. 52-55.
13. Колесник Г.М. З творчої лабораторії М.Т. Рильського (Спостереження над авторськими лексико-синонімічними замінами у різних редакціях творів поета) / Г.М. Колесник // У майстерні художнього слова. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 172-194.
14. Кумеда О.П. Ідіолект П.О. Куліша на тлі східнополіського діалекту : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Кумеда Олена Павлівна. – К., 2011. – 247 с.
15. Мозер Міхаель Тарас Шевченко і сучасна українська мова: спроба гідної оцінки / Переклав з німецької Володимир Кам'янець. – Українознавча наукова бібліотека НТШ. – Ч.32. – Львів, 2012 (Серія «Історія мови»). – 328 с.
16. Москаленко А.А. Особливості правопису збірки автографів поезій Шевченка «Три літа» / А. Москаленко // Збірник праць XVIII наукової шевченківської конференції. – К. : Наук. думка, 1971. – С. 207-212.
17. Москаленко А.А. Правопис автографів поезій Шевченка / А. Москаленко // Збірник праць XV наукової шевченківської конференції. – К. : Наук. думка, 1968. – С. 163-172.
18. Москаленко А.А. Правопис першого видання «Кобзаря» // Українська мова і література в школі. – 1964. – № 3.
19. Науменко В. Къ вопросу о научномъ изданіи «Кобзаря» Т.Г. Шевченко // Киевская старина. – 1892. – Т. II. – С. 314-319.
20. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Тарас Шевченко. – К., 2002.
21. Поповський А.М. Значення південноукраїнських степових говорів у формуванні літературно-національної мови / А.М. Поповський. – Дніпропетровськ, 1989. – 88 с.
22. Поповський А.М. Нормативні тенденції в мові фольклору Південної України XIX – початку XX століття / А.М. Поповський. – Дніпропетровськ, 1988. – 92 с.
23. Русанівський В. М. У слові – вічність : (Мова творів Т.Г. Шевченка) / В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 2002. – 240 с.
24. Синявський О. Децо про Шевченкову мову. Спроба вияснити декотрі сумнівні моменти Шевченкової вимови / Проф. Ол. Синявський // Україна. – 1925. – Кн. 1-2. – С. 100-114.

25. Сімович В. Чи можна вже студіювати Шевченкову мову / Сімович Василь. Праці у двох томах. – Т.1 : Мовознавство / Упорядкування і передмова Людмили Ткач – Чернівці : Книги-XXI, 2005. – С. 328-331.
26. Тимошенко П. Д. Морфологічні риси мови творів Шевченка (Займенник) / П. Д. Тимошенко // Збірник праць XVI наукової шевченківської конференції. – К. : Наук. думка, 1969. – С. 104-114.
27. Тимошенко П. Д. Морфологічні риси мови творів Шевченка (Іменник) / П. Д. Тимошенко // Збірник праць XV наукової шевченківської конференції. – К. : Наук. думка, 1968. – С. 133-162.
28. Тимошенко П. Д. Морфологічні риси мови творів Шевченка (Інфінітив) / П. Д. Тимошенко // Збірник праць XX наукової шевченківської конференції. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 162-174.
29. Тимошенко П. Д. Морфологічні риси мови творів Шевченка (Особові форми дієслів) / П. Д. Тимошенко // Збірник праць XXIII наукової шевченківської конференції. – К. : Наук. думка, 1979. – С. 115-130.
30. Тимошенко П. Д. Морфологічні риси мови творів Шевченка (Прикметникові та споріднені з ними займенникові, діеприкметникові та числівникові форми) / П. Д. Тимошенко // Збірник праць XVIII наукової шевченківської конференції. – К. : Наук. думка, 1971. – С. 195-206.
31. Тимошенко П. Д. Рідкісні та діалектні слова у творчості Шевченка / П. Д. Тимошенко // Збірник праць XXIV наукової шевченківської конференції. – К. : Наук. думка, 1982. – С. 229-241.
32. Школа Г.М. Мовна творчість Трохима Зіньківського в контексті творення літературних норм української мови другої половини XIX століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Школа Галина Миколаївна. – К., 2007. – 172 с.

Summary. In the article the linguists' works about problem of language environment influence on individual writer's style, the literature impact on modern Ukrainian literary norms forming are analyzed. It is proved that convincing and objective deductions can be grounded only on the detail analysis of manuscripts.

Key words: manuscript, incunabula, individual style, linguistic norm, dialect.

Отримано: 3.10.2012 р.

УДК 811.161.2'373.7(477.43)

Н.Д. Коваленко

ФРАЗЕМИ ЯК МАТЕРІАЛ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ФОНЕТИЧНИХ РИС ГОВІРОК

У статті досліджено ареалогічну складову у фразеології, зокрема, на прикладі подільського говору виявлено, як фонетичні особливості, що й окреслюють говір з-поміж інших, можуть побутувати у складі компонентів стійких сполучень слів у живому діалектному мовленні.

Ключові слова: подільський говір, фразема, компонент фраземи, фонетичні риси.

Постійна увага дослідників до проблем фразеології, розбіжність у поглядах вчених на її обсяг, природу одиниць, принципи побудови та причини модифікацій, завжди актуальна фіксація фразеологічних одиниць, а особливо зразків живого народного мовлення, доводять, що фразеологізм – це особлива одиниця, лінгвістичний феномен, який у різних контекстуальних ситуаціях може характеризуватися різною актуалізацією смислового, емотивного плану вираження. І хоч загалом фразеологічна одиниця функціонально не є максимально навантаженою, а своєрідною периферією, то в комунікації вона стає центральною, особливо в момент, коли ре-спондент до інформації, повідомлення долучає експресію, яка власне може акумулюватися у ФО.

Зазначимо, що опис сучасної фраземіки усного мовлення уможливило не тільки поглиблення лексикологічних і фразеологічних досліджень української мови, а й пізнання мовленнєво-мисленнєвих процесів людини, її духовної сутності, сприйняття навколишнього світу та усвідомлення місця людини в ньому.

Фраземіка діалектного мовлення, як відомо, має здатність більш тривалий час, ніж лексична система мови, зберігати давні діалектні слова, фонетичні риси і граматичні форми, тому вона є джерелом для дослідження історії мови і власне діалектології, динамічних процесів, основою для